

PO PROUDU ŘEKY OLZY

Vizuální tradice, horizonty a souvislosti v česko-polské kultuře Těšínska

ANOTACE

Těšínsko, příhraniční region obývaný národnostně různorodou populací, zůstává přes události poslední doby oblastí sociologicky a historicky nehomogenní, a proto zajímavou. Některé otázky, související s vzájemným vymezováním se jednotlivých skupin, kulturní vývoj, současný stav velmi dobře reflektuje také oblast výtvarného umění, které dosud nebyla věnována větší pozornost. Výzkum je proto koncipován jako kulturně-estetická studie z dějin regionu, jako revize vztahu identity, sdílené imaginace a vizuálního umění.

KLÍČOVÁ SLOVA

Těšínsko, identita, mentality, estetická konstrukce reality, sdílená imaginace, vizuální kultura, výtvarné umění, fotografie, Augustin Handzel, Oskar Pawlas, Edgar Baran.

ZÁMĚR

Těšínsko, specifická oblast se specifickou kulturou, je v poslední době notně reflektovaným tématem, a to ať už se jedná o mediálně známé projekty typu euroregionů a příhraniční spolupráce, či těch spíše místního charakteru, jímž je z poslední doby Festival slezsko-těšínské kultury. Pozornost si však zaslouží také jako oblast badatelská. Z historického hlediska, z hlediska příštího vývoje Evropy je nesmírně zajímavé sledovat vývoj, kterým oblast prošla a prochází. Koexistence vícera národností s odlišným stupněm národního sebeuvědomění si, preferencemi, hodnotami a náboženstvím, na druhou stranu skupin ideově i etnicky příbuzných, vytváří dojem určité nejistoty stran vnitřní situace a příčin napětí. Jakkoli se může zdát, že konstruování identity je věcí minulosti a bylo uzavřeno nejpozději v polovině dvacátého století, vývoj pokračuje dále.

Známým je projekt Ondry Łysohorského a jeho lašského národa. Nicméně jaká je skutečnost dnes? Existuje jakási sdílená identita, sdílená kultura, totožná mentalita? Nebo naopak, česko-polské soužití je stále odděleno, ve vnějších i vnitřních souvislostech? Veškeré výzkumy, které se touto oblastí zabývaly, směřovaly svou pozornost na doklady textové povahy, na výzkum etnografického typu, politické a sociální dějiny etc. Kulturní dějiny jsou nejistým územím, v tomto případě snad ale nabízejí odlišná východiska a snad také odlišná řešení. S přihlédnutím k přirozenému úbytku národnostně vyhraněného polského obyvatelstva, s ústupem lidové kultury spojované s jazykovým nářečím *po naszymu*, je třeba hledat alternativní cesty. Vizualní kultura v tomto může sehrávat jistou roli – je prostředkem budování identity nejen vyjádřením subjektivních preferencí. Jako poezie, která v osobě Kubiszově nebo Pyszkově vytváří jisté předpolí, jistou kulturní denominaci přetrvávající dodnes, přijmeme-li tezi jejího dějinného uskutečňování se, i výtvarné umění vyplývá z niterných souvislostí a má tendenci o nich promlouvat navenek. Proces vývoje přece nebyl zastaven druhou světovou válkou, kulturní svébytnost se utváří i nadále, byť původní spektrum nabývá jiných podob.

Výzkum, který chybí, a který postrádám, se vztahuje právě k oblasti umělecké. Je-li skutečnost přinejmenším v některých ohledech estetickou konstrukcí, odráží-li se její reflexe ve sdílené ikonografii, v imaginativních rámcích, pak je vhodným metodologickým postupem výzkum a interpretace pramenů obrazové povahy. Zvláštním rysem těšínské kultury je například nebývale silný vztah a odvozená vizualizace řeky Olzy.

Umělecký projev Augustina Handzela, Edgara Barana, Petera Becka a Franciszka Balona na jedné straně, a Andrzeje Szewczyka, Alicje Bartulcowé, Zbigniewa Kubiczky nebo Władysława Cmiela na straně druhé vykazují originální rysy, které rezonují regionální tematikou, rurálními motivy, jistým patosem, příznačným pro oblasti vyhraněné a určitým způsobem izolované.

Mezi zásadní otázky, které si výzkum klade, patří ty, vztahující se k povaze souvztažnosti umělecké tvorby a mentality obyvatel Těšínska. Jaká specifika vykazuje? Je možné na jejím základě hovořit o svébytné kultuře bez rozdílu národnosti, či se jednotlivé projevy liší právě na bázi příslušnosti k etniku? Jak se na tomto půdoryse jeví budoucnost regionu?

SYNOPSIS

Etapy výzkumu:

1. Historický průzkum (jaro 2012)
2. Uměleckohistorická bádání, archivní rešerše (srpen 2012 – leden 2013)
3. Reflexe současného stavu (jaro 2013)
4. Vyhodnocení (listopad 2013)
5. Ukončení projektu (prosinec 2013)

Výstup:

- prezentace (konference/workshop)
- přednáškový cyklus
- souborná výstava
- katalog, odborná publikace, časopisecké studie

LITERATURA (výběr):

(A)

Nástin dějin Těšínska (sborník různých autorů). Ostrava-Praha 1992

Wiechowski Jerzy: Spór o Zaolzie. Warszawa 1990

Makowski Mariusz: Góra zamkowa w Cieszynie. Cieszyn 1999

Kadłubiec Karol Daniel: Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej. Czeski Cieszyn 1987

Okupacja hitlerowska na Śląsku Cieszyńskim (sborník). Czeski Cieszyn 1993

Zahradnik Stanislaw, Ryczkowski Marek: Korzenie Zaolzia. Warszawa – Praga - Trzyniec 1992

Golec Józef: Cieszyński słownik gwarowy. Cieszyn 1994

Buzek Andrzej: Z ziemi Piastowskiej. Wspomnienia. Warszawa 1993

Zaolzie. Polsko-cieszyński spór o Slask Cieszyński. Warszawa 2008

Gawrecki Dan: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918-1938. Český Těšín 1999

Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku. Sborník referátů. Český Těšín 2001

Polská národnostní menšina v Československu 1945-1954. Sborník autorů. Praha 2001

Žáček, Václav. *Češi a Poláci v minulosti. 2, Období kapitalismu a imperialismu : Období kapitalismu a imperialismu (Podřaz.)*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1967. 770 s., [2. [info](#)

Pellar, Štěpán. *Hrdí orlí ve smrtelném obklíčení :polské stereotypizované vidění moderního světa*. Praha : Dokořán, 2009. 357 s. ISBN 978-80-7363-023. [info](#)

Friske, Andrzej: *Polska. Losy państwa i narodu 1939-1989*. Warszawa 2003.

Chwalba, Andrzej: *Historia Polski 1795-1918*. Kraków 2001.

Jirásek, Zdeněk – Malkiewicz, Andrzej: *Polska i Czechosłowacja w dobie stalinizmu (1948-1956)*. Studium porównawcze. Warszawa 2005.

Davies, Norman. *Boj o Varšavu :povstání Poláků proti nacistům 1944*. Translated by Miroslava Valentová - Aleš Valenta. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 2005.

Davies, Norman. *Polsko :dějiny národa ve středu Evropy*. Translated by Miroslava Valentová - Aleš Valenta. V čes. jaz. vyd. 1. Praha : Prostor, 2003.

Chwalba, Andrzej. *Polsko 1989-2008 :dějiny současnosti*. Translated by Jiří Ogrocký. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009. 254 s. ISBN 978-80-7325-185. [info](#)

Paczkowski, Andrzej. *Půl století dějin Polska 1939-1989*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2000.

Grobelný, Andělín: *Češi a Poláci ve Slezsku 1848-1867*. Ostrava 1958.

Kadlubiec, Karol Daniel a kol.: *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995)*. Ostrava 1997.

Nástin dějin Těšínska. Ostrava : Advertis, 1992. 263 s. : m. [info](#)

Poláci na Těšínsku 1920-2000. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 13.-14.10.2000 v Českém Těšíně. Red. J. Szymeczek. Český Těšín 2002.

Pajórek, Leszek: *Polska a „Praska Wiosna“*. Warszawa 1998.

Jirásek, Zdeněk. Český Těšín 1920-1989 : vznik a výstavba města v meziválečném období. Opava : Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011.

Gabriela Sokolová, Šárka Hernová, Olga Šrajeroová. Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. Šenov u Ostravy : Tilia, 1997.

Bogoczová, Irena. Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska : zpráva o dotazníkovém průzkumu. [Ostrava] : Sfinga, 1993.

Bílek, Jiří. Kyselá těšínská jablíčka : československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1939, 1945. Praha : Epoque, 2011.

Kufová, Irena (ed.) Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně. Český Těšín : Pedagogické centrum pro polské národnostní školství, 2001.

Borák, Mečislav; Gawrecki, Jan. Nástin dějin Těšínska. Praha : Výbor pro územní správu a národnosti České národní rady, 1992.

Chromcová, Gabriela. Noviny Těšínské : písmo posvěcené českému lidu ve Východním Slezsku 1894-2004 : (k 110. výročí založení). Český Těšín : Město Český Těšín - Městský úřad Český Těšín, Odbor školství a kultury ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2004.

Borák, Mečislav. Očima Poláků : historie a současnost československo-polských vztahů a polská menšina v Československu v zrcadle polského tisku na Těšínském Slezsku v letech 1989-1992 : komentovaná bibliografie. V Opavě : Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2010.

Roman Kaszper, Bohdan Małysz (eds). Poláci na Těšínsku : studijní materiál. Český Těšín : Kongres Poláků v České republice, 2009.

Karol Daniel Kadłubiec a kol. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995). [Ostrava] : Ostravská univerzita, 1997.

(B)

Antropologie multikulturních společností : rozumět identitě / Thomas Hylland Eriksen ; přeložili Tereza Kuldová (z norštiny) a Marek Jakoubek (z angličtiny). -- Vyd. 1.. -- Praha : Triton, 2007.

Culture et identité en Europe centrale : canons littéraires et visions de l'histoire / ouvrage publié sous la direction de Michel Masłowski, Didier Francfort et Paul Gradwohl en collaboration avec Anne Nercessian et Clara Royer. -- Brno : Masarykova univerzita ; Paris : Institut d'études slaves, 2011.

Skupinové mentality / Miloš Havelka ... [et al.]. -- 1. vyd.. -- Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2002.

- Identitätspsychologie / Karl Haußer.. -- Berlin : Springer, 1995.
- Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace / Leoš Šatava. -- Vyd. 2., Ve SLONu 1.. -- Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2009.
- Kontinent Evropa : jádro, přechody, hranice / Hans-Gert Pöttering, Ludger Kühnhardt. -- Vyd. 1.. -- Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000.
- Křehká identita: úcta k druhému a kulturní identita / Paul Ricoeur ; [překlad Miloš Rejchrt] = Fragile identite: respect de l'autre et identite culturelle. -- 1. vyd.. -- Třebenice : Mlýn, 2000.
- Kulturní identita a její ohroženost / Martin Paleček. -- 1. vyd.. -- Hradec Králové : Gaudeamus, 2002.
- Maska a tvář : hra s identitou v mezikulturních proměnách / Vít Erban. -- Vyd. 1.. -- Praha : Malá Skála, 2010.
- Mozaika v re-konstrukci : formování sociálních identit v současné střední Evropě / Csaba Szaló, Igor Nosál (eds.). -- 1. vyd.. -- Brno : Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2003.
- Multikulturalismus, kultura, identita / Jelena Petrucijová. -- Vyd. 1.. -- Ostrava : Ostravská univerzita, 2005.
- Nacionalismus v současných dějinách střední Evropy : od mobilizace k identitě : středoevropské studie v sociálních vědách / editoři Zora Havlíčková & Nicolas Maslowski. -- Praha : CES, 2005.
- Národně jazykové vědomí obyvatel národnostně smíšených oblastí České republiky / Šárka Hernová, Gabriela Sokolová. -- Vyd. 1.. -- Opava : Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 2000.
- Paradigma kultur / Zuzana Lehmannová a kolektiv. -- Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010
- Porządek społeczny a wyzwania współczesności / praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Saksona. -- Vyd. 1.. -- Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2005.
- Protisměry územní identity / Jaroslav Vencálek.. -- Český Těšín : Olza, 1998.